

Debatt

Uppåkra och Lund

På senare tid har det mer än en gång hävdats i tryck, t.ex. av prof. Anders Andrén, att Uppåkra en gång har hetat Lund, ett namn som lite före år 1000 skulle ha blivit övertaget av den ort som nu heter så. Det enda skälet till att denna idé torgförs är ett fynd i en isländsk skaldestrof. I Egilssagan, liksom vanligen i isländska sagor, är inströdda en stor mängd »lausavisor», alltså strofer, som inte ingår i en större dikt utan är infogade i berättelsen.

Strofen nummer 12 i Egilssagan lyder så, lagd i munnen på Egil Skallagrimsson, som ingick i en skeppsbesättning, för tillfället härjande i Öresund:

Upp skulum órum sverðum
ulfs tannlituðr, glitra,
eigum dáð at drýgja
i dalmiskunn fiska;
leiti upp til Lundar
lýða hverr sem bráðast,
gerum þar fyr setr sólar
seið ófagran vigra.

Detta kan översättas så här:

Vi härmän ska ha
de glittrande svärden i luften.
Vi måste utföra dåd i sommar.
Låt oss snabbt söka oss
upp till Lund.
Strida börjar vi där
före solnedgången.

Här bör det kanske sägas, att Lundar vid ett tillfälle inte skrevs med initialt stort L av Lauritz Weibull, som ju visste att staden Lund inte existerade på Egill Skallagrimssons tid. Egill levde i mitten av 900-talet. – En annan forskare, som i början av sin bana däremot trodde på sagans uppgift, var Sigurður Nordal (1933, s. 119). I

sin utgåva av Egils saga Skalla-Grimssonar förser han prosaberättelsens »kaupstaðr mikill, er hét i Lundi» med en not: »Þetta mun vara fyrsta sinn, sem Lundar er getið i sögum, en kaupstaðurinn getur vel verið svo gamall. Fjarlaegðin frá sjó er h.u.b. 8 km., þar sem skemmst er.» Längre fram blev också Sigurður Nordal skeptisk.

Det finns en hel litteratur om äktheten hos stroforna i Egilssagan, eller rättare sagt deras oäkthet.

En tidig tvivlare var Edwin Jessen, som lufade sin misstänksamhet i en uppsats (1872). Avslutningsvis skriver han bl.a.: »Die Saga-verfasser im 13. Jahrh. verwendeten »Skaldenlieder» durchweg als historische Documente - und so auch Geschichtschreiber im 19. Der alte nüchterne vorsichtige Ari muss diese Documente für nicht wesentlich bessere Gewähr gehalten haben als die mündliche Sagaerzählung; er wollte sie eben so wenig wie diese benutzen. Haben nun Egil's Wanderfahrten keinen historischen Charakter, wie können wir dann andere ... Erzählungen über Isländer in der Fremde als historisch behandeln?... Ist die Einleitung der Egilssaga ganz unhistorisch wie können wir dann in andern Saga's entsprechende (oft märchenhafte) Einleitungserzählungen über norwegische Vorfahren ... anders denn als Dichtung behandeln?»

Inte många år senare (nämligen 1883) publicerade Guðbrandur Vigfússon tillsammans med F. York Powell verket *Corpus poeticum boreale*. Där behandlar man Egilssagans lösstrofer under titeln »Egils improvisations». Det heter bl.a.: »But a close examination of these scattered verses leaves one with the firm conviction that most of them are spurious. That Egil made verses in an early form of courtmetre is, we think, proved from the quotations by Snorri and Olaf; but if we look at the proportion their quotations ... from Egil's old-metre poems bear

to the whole poems and find that they only cite five lines as Egil's in that metre, it will be at all events fair to suppose that they did not know more than ten or twelve stanzas in all—say fifty lines. We can identify but a few of these, and as for the others ... we can only keep or reject them on grounds of internal evidence. ...A certain number bear the marks of thirteenth-century verse.» De båda utgivarna publicerar de få strofer (och bitar av strofer) som de anser sig kunna beteckna som äkta (sju strofer och lite till). Dit hör inte strofen om Lund.

En annan tidig tvivlare var Björn Magnússon Ólsen i sin uppsats om Landnáma og Egils saga (1904). Han skriver bl. a. (s. 219 not 2): »Det ser ud, som om sagaforfatteren har agtet senere at tilføje et av ham selv lavet vers, som han ikke i øjeblikket havde færdigt. Dette torde tyde på, at flere af de utvivlsomt uægte vers skyldes sagaens forfatter.» (som enl. Björn Magnússon Ólsens bestämda mening var Snorre Sturlasson, experten på fornnordisk poesi).

Per Wieselgren hörde till dem som i huvudsak godtog Egilssagan som trofast traditionsbärrare, liksom sin läromästare Eduard Sievers. De flesta lausavisorna är enl. Wieselgren äkta. Men några måste både han och Sievers trots allt underkänna, bl. a. de båda strofer som Egil uppges ha diktat redan som treåring (Wieselgren 1927, s. 261).

En sammanfattande behandling av bevisen för hur mycket i Egils saga, som inte har traderats från Egils tid, föreligger i Bjarni Einarssons doktorsavhandling (1975).

Bjarni Einarsson visar hur mycket i sagan som kan återföras till annan isländsk litteratur eller, t.ex., till fornengelsk. Sagans författare, med största sannolikhet Snorre Sturlasson, har hämtat material från bl.a. Jomsvikinga-sagan, Orkneyinga saga, Hallfreðar saga och Kormaks saga. Bjarni Einarsson avslutar sin bok med följande ord: »De [nyss nämnda] seks dróttkvættstrofer i fortællingen om Värmlandsrejsen ... citeres i intet tilfælde som kilder; de fremtræder i lighed med de øvrige strofer i sagaen som led i fortællingen... Strofene i Egils saga er i de fleste tilfælde helt afhængige af den tekst de står i, fordi kun konteksten giver dem fuld mening, forklarer anledningen og knytter indhol-

det til hændelseforløbet. Värmlandsrejsens seks strofer danner ingen undtagelse fra denne regel, de fremtræder som en del af en kontekst, og som vi har ser tyder alt på at denne kontekst ikke har eksisteret før den blev skrevet af sagaens forfatter.»

Detta slutliga underkännande av alla lausavisorna i Egilssagan är förberett genom en minutiös granskning i hela avhandlingen från första till sista sidan.

Jag återvänder till strof 12 i Egilssagan. Eftersom den nuvarande staden Lund inte existerade under Egil Skallagrimssons tid, har arkeologer (i Lund) funnit en möjlighet att rätta namnet genom att flytta över det på Uppåkra. Förutom att hela uppsättningen av lösstrofer i Egilssagan är antingen uppenbart en senare tids tilldiktningar eller synnerligen misstänkta som sådana, lider idén också av den svagheten, att Uppåkra (»Lund») säkerligen var okänt på 900-talets Island. Däremot var ärkebiskopssätet Lund välkänt på ön på 1200-talet (också av Snorre Sturlasson).

Arkeologerna har ju konstaterat, att Uppåkra har en mycket lång historia, som för oss bort mot år 0. Kanske har man tyckt att namnet Uppåkra inte låter tillräckligt åldrigt.

Ordet åker är, som Elof Hellquist framhåller, »ett urgammalt indoeur. ord». Han fortsätter: »Ofta i ortnamn, icke sällan som beteckning för en helig åker, en plats för fruktbarhetskult, ss. Frigger-, Frös-, Odins, Tors-, Ulleråker» (Hellquist 1948). Pluralformen åkra behandlas av Jöran Sahlgren i Hälsingborgs historia (1925). Han skriver: »Att närmare bestämma åkra-namnens ålder är ej möjligt. Namntypen är i Tyskland styrkt redan från 600-talet. Troligtvis ha by- och gårdnamn på åkra haft mycket lång bildningstid». Det tidigast belagda av alla skånska namn på -åkra är just Uppåkra, som är känt från 1085. Tidigare än så kan man inte begära att få skriftliga bevis för tillvaron av skånska ortnamn, som kan vara något årtusen-de äldre.

Kan man hoppas, att namnet Uppåkra får bli lämnat i fred och ro i fortsättningen?

Referenser

- Einarsson, B. 1975. *Litterære forudsætninger for Egils saga*. Reykjavik.
- Hellquist, E. 1948. *Svensk etymologisk ordbok*. Malmö.
- Jessen, E. 1872. Glaubwürdigkeit der Egilssaga und anderer Isländer-Saga's. *Historische Zeitschrift* XXVIII. München.
- Nordal, S. 1933. *Íslensk fornrit II*. Reykjavik.
- Olsen, B.M. 1904. *Landnáma og Egils saga. Aar-bøger for nordisk oldkyndighed*. København.
- Sahlgren, J. 1925. Hålsingborgstraktens ornamn. L.M. Bååth, *Hålsingborgs historia I*.
- Vigfússon, G & York Powell, F. 1883. *Corpus poeticum boreale*. Oxford.
- Wieselgren, P. 1927. *Författarskapet till Eigla*. Lund.

Gösta Holm

Lunds universitet

Institutionen för nordiska språk

Helgonabacken 14

223 62 Lund